

Mateusz Cieśla

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0003-0300-1650

KLAUZULA *MERGER* I JEJ ZNACZENIE**Wprowadzenie**

Jednym z następstw globalizacji gospodarczej jest stale postępujące zjawisko standaryzacji¹. W ramach unifikacji praktyki umownej możemy wyróżnić dwa przenikające się wzajemnie wymiary: pierwszy, czyli celowe ujednocianie rozwiązań prawnych, oraz drugi, w postaci stosowania określonego stylu redagowania umów, które R. Strugała określił jako „spontaniczne i niekoniecznie uświadomione”². Autor ten mówi wręcz o ukształtowaniu się wspólnego języka obrotu gospodarczego – swego rodzaju *lingua franca*³. Zachodzące procesy niewątpliwie sprzyjają prowadzeniu transakcji transgranicznych, w których równocześnie zaangażowani są uczestnicy z różnych krajów i prawnicy z różnych jurysdykcji, operujący wspólną siatką pojęciową⁴.

Boilerplate clause

Nieodłącznymi elementami owego języka, będącymi zarazem oczywistym przejawem standaryzacji, są tzw. *boilerplate clause* (czyli klauzule „utarte”, „formułkowe”)⁵. Etymologii tego pojęcia upatrywać należy w służących do reprodukcji,

¹ Zob. szerzej: J. Mucha-Kujawa, *Standaryzacja umów jako przejaw publicyzacji prawa prywatnego*, „Studia Prawnicze” 2018, nr 5, s. 56–67. Zob. też w kwestii prawdopodobnych przyczyn tego zjawiska: R. Strugała, *Standardowe klauzule umowne: adaptacyjne, salwatoryjne, merger, interpretacyjne oraz pactum de forma*, Warszawa 2013, s. 1 i n.

² R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 1.

³ *Ibidem*.

⁴ M. Ciszewicz, M. Kucharski, *Konstrukcja umowy – typowe postanowienia umowne* [w:] *Przewodnik po transakcjach fuzji i przejęć*, red. B. Marcinkowski, Warszawa 2020, s. 82. Wielką rolę w tym procesie odegrał język angielski, na co zwraca uwagę R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 1.

⁵ M. Pecyna, *Merger clause jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu, klauzula integralności umowy, reguła wykładni umowy*, Warszawa 2013, s. 26.

m.in. ogłoszeń prasowych, stalowych formach, za pomocą których masowo powielano publikowane treści⁶. W tym też kierunku definiuje się to określenie, tj. jako „standard contract terms that are agreed to with little or no negotiation”⁷.

Boilerplate clause występują (są powielane) przede wszystkim w umowach zawieranych między przedsiębiorcami, tzn. w obrocie profesjonalnym⁸. Niezależnie od przedmiotu oraz typów kontraktów w odzwierciedlającym ich treść dokumencie zamieszczone są pewne standardowe zestawy tych klauzul, często zgrupowanych na końcu dokumentu i określanych wspólną nazwą *postanowienia końcowe*. Jako przykłady podać można nierzadko występujące obok siebie klauzulę arbitrażową oraz klauzulę *merger* (integralności)⁹. Ponadto wymienić należy jeszcze klauzule: adaptacyjne, salwatoryjne, interpretacyjne czy *pactum de forma*.

Mimo wypracowania pewnego standardu odnośnie do stosowania *boilerplate clause* fakt ich zapożyczenia z obcych systemów prawnych niejednokrotnie skłania do pytania m.in. o ich skuteczność w kontekście istniejących regulacji prawa krajowego. Dotyczy to w szczególności tytułowej klauzuli *merger*¹⁰.

Zagadnienie klauzul integralności zostanie w dalszej części poddane syntetycznej analizie, począwszy od omówienia funkcji i celów, które pełni, przez jej konstrukcje oraz zarys występujących w doktrynie sporów koncentrujących się na relacji tej klauzuli do art. 65 k.c.¹¹

Funkcja oraz cele klauzuli *merger*

W obrocie profesjonalnym (co do zasady) moment zawarcia umowy jest ostatnim lub jednym z ostatnich etapów długotrwałego procesu¹². Okres od złożenia przez jedną ze stron oświadczenia o zamiarze nawiązania stosunku prawnego, poprzez niekiedy żmudne ustalanie jego treści, po zawarcie umowy we właściwy sposób nazwać można „historią umowy”. Składają się na nią złożone przez strony różnego rodzaju oświadczenia, wyjaśnienia czy też zapatrywania. Im dłużej strony prowadzą negocjacje, tym historia umowy jest bogatsza.

⁶ <https://codozasady.pl/p/standardowe-klauzule-umowne-tzw-boilerplate-clauses-w-umowach-transakcyjnych-poddanych-prawu-polskie> (1.02.2022).

⁷ J. Law, *A Dictionary of Law*, Oxford University Press 2018.

⁸ Zwraca na to uwagę m.in. E. Wójtowicz, *Zawieranie umów między przedsiębiorcami*, Warszawa 2010, s. 46.

⁹ Zob. M. Tomaszewski [w:] *System Prawa Handlowego*, t. VIII: *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2010, s. 293.

¹⁰ Mimo krytyki pojęcia *klauzula integralności* z uwagi na jego powszechne używanie w literaturze przedmiotu właśnie to określenie będzie stosowane zamiennie z pojęciem *klauzula merger* w dalszej części opracowania. Odnośnie do krytyki zob. F. Zoll, *Uwagi do art. 92 Projektu – tzw. merger clause*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2010, nr 4, s. 61.

¹¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2022, poz. 1360 ze zm.).

¹² Moment ten często bywa określany jako *signing* lub *closing day*.

Strony umowy mogą jednak dążyć do oderwania owej historii od samej umowy. Aby to osiągnąć, umieszczają w kontrakcie klauzulę *merger*. Trafnie M. Pecyna określiła podstawową funkcję tej klauzuli jako klauzuli „grubej kreski”, oddzielającej moment zawarcia umowy od historii, która do tej chwili doprowadziła¹³. Przy czym w zależności od kontraktu zróżnicowany jest zakres tego oddzielenia, a mianowicie klauzula *merger* może być postrzegana w co najmniej trojaki sposób: 1) jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu jako źródła postanowień umownych; 2) jako klauzula wyrażająca kompletność umowy ujętej w dokumencie; 3) jako reguła wykładni umowy wskazująca źródła okoliczności uwzględnianych przy interpretacji umowy¹⁴.

W polskiej doktrynie akcentuje się, że klauzule *merger* mają za zadanie zapewnić kontrahentom bezpieczeństwo i stabilizację ich sytuacji prawnej¹⁵. Takie postanowienie umowne ma eliminować niepewność związaną z zakresem umowy poprzez ograniczenie ryzyka powoływania się przez strony na wspomniane powyżej przedkontraktowe oświadczenia¹⁶. W wyniku umieszczenia klauzuli *merger* w kontrakcie następuje swoiste sprecyzowanie praw i obowiązków kontrahentów. Jak twierdził F. Zoll¹⁷, klauzula integralności ma zapewnić przejrzystość treści umowy. W tym sensie zabezpiecza ona interesy stron poprzez mitygację ryzyka przyszłego sporu. Niekiedy dodaje się, że taka klauzula ma także służyć ochronie przed „manipulacjami interpretacyjnymi”¹⁸. Sądzi się również, że zamieszczenie w umowie klauzuli integralności ma na celu wyłączenie możliwości powoływania się przez strony umowy na zaistniałe przy jej zawieraniu wady oświadczeń woli¹⁹. Niejednokrotnie klauzule *merger* zawarte w danym kontrakcie same wskazują cel ich zastosowania, przesądzając wyraźnie, że chodzi np. o wyłączenie możliwości powoływania się przez strony na treść wcześniej zawieranych pomiędzy nimi umów²⁰.

Należy zauważyć, że już z powyższych rozważań wynika, że umieszczenie w kontrakcie klauzuli integralności oddziałuje na co najmniej dwie kwestie: znaczenie przedkontraktowych oświadczeń stron umowy oraz wykładnie umowy²¹.

¹³ Zob. szerzej: M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 25.

¹⁴ Zob. szerzej: *ibidem*, s. 30–31.

¹⁵ M. Łolik, *Charakter prawny klauzul integralności umowy w prawie polskim*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 8, s. 53.

¹⁶ R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 248.

¹⁷ F. Zoll, *Uwagi do art. 92...*, s. 62.

¹⁸ G. de Nova, *Il contratto. Dal contratto atipico al contratto alieno*, Milano 2011, s. 35.

¹⁹ M. Łolik, *Charakter prawny...*, s. 55. Pogląd ten jest jednak zbyt daleko idący oraz *de lege lata* niedopuszczalny, już tylko z uwagi na charakter regulacji dotyczących wad oświadczeń woli.

²⁰ Zwracali na to uwagę m.in. M. Fontaine, F. De Ly, *Drafting International Contracts: An Analysis of Contract Clauses*, Leiden–Boston 2009, s. 131.

²¹ Tak też: P. Gorzko, M. Gumularz, *Dopuszczalność i konsekwencje zastrzeżenia klauzuli merger*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2013, nr 1, s. 92 i 103. Autorzy ci wskazują, że każda klauzula *merger* dotyka tych sfer.

Treść klauzuli *merger*

W praktyce obrotu (zwłaszcza międzynarodowego) określenie przedmiotowego postanowienia umownego najczęściej brzmi jako *merger clause* (ew. ang. *integration clause*, *merger and integration clause*, *four corners clause*, *entire agreement clause*; fr. *clause d'accord complet*; hiszp. *clausula de restricción probatoria*; nid. *vierhoekenbeding*). To zróżnicowanie nazw wyraża jednocześnie różnorodność treści oraz potencjalnych skutków, które ta klauzula ma wywołać, brak bowiem jednego uniwersalnego wzoru klauzuli integralności. Dla zobrazowania przedmiotowej problematyki warto przywołać przykładowe brzmienie omawianego postanowienia umownego. W najbardziej podstawowym kształcie klauzula integralności może być sformułowana następująco: „Umowa stanowi całość porozumienia stron w zakresie spraw w niej zawartych”. Warto podkreślić, że odmienne sformułowanie treści klauzuli *merger* nie pozostaje irrelevantne, może bowiem nieść ze sobą potencjalnie odmienne skutki, które taka klauzula wywrze²². Na negatywną ocenę zasługuje zatem mechaniczne czy wręcz bezrefleksyjne powielanie klauzuli integralności bez pogłębionej analizy jej treści²³.

Prawne znaczenie klauzuli *merger*

Uwagi ogólne

Niekiedy w literaturze twierdzi się, że *boilerplate clauses* „nie są warte papieru, na którym je zapisano”²⁴, a co za tym idzie – w rzeczywistości nie wywołują żadnych skutków prawnych. Wydaje się, że stanowisko takie jest zbyt daleko idące, w szczególności w odniesieniu do przedmiotowej klauzuli *merger*.

Parol evidence rule

W pierwszej kolejności dla uzyskania szerszego kontekstu interpretacyjnego warto odwołać się do tradycji prawnej stanowiącej genezę klauzuli *merger*. Jednocześnie zastrzec od razu należy, że sugerowanie się sposobem rozumienia

²² Wskazać należy, że odpowiednie sformułowanie klauzuli *merger*, tj. zgodnie z wymogami art. 458⁹ k.p.c., mogłoby doprowadzić do uznania tej klauzuli za umowę dowodową w myśl przywołanego przepisu

²³ Zwracał na to też uwagę A.S. Szlęzak, *Polemicznie o skutkach zastrzegania tzw. merger clause*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 2, s. 31.

²⁴ Określenia takiego użył w tytule swojego opracowania F. Wagner-von Papp, *Are NOM clauses not worth the paper they are written on? – DCFR II.-4:105 v. CISG 29(2), UNIDROIT Principles 2.1.18, UCC § 2-209 and Comparative Law* [w:] *Current Legal Problems*, vol. 63, red. G. Letsas, C. O’Cinneide, Oxford 2011, s. 511–596.

klauzul w tradycji *common law* przy ich wykładni w umowach podlegających prawu polskiemu może mieć znaczenie jedynie marginalne²⁵.

Klauzula integralności wywodzi się z tradycji prawnej *common law*. W systemie angielskim stosowanie omawianych klauzul kojarzone jest z regułą nazywaną *parol evidence*. Zgodnie z nią nie jest dopuszczalne odwoływanie się do środków dowodowych zewnętrznych wobec dokumentu (*extrinsic evidence*) w celu wykazania treści umowy niezgodnej z tym, co wyrażono w tym dokumencie, lub treści bogatszej od ujawnionej w nim²⁶. Stosowanie tej zasady ma wzmocnić pewność treści stosunku prawnego łączącego strony umowy.

Ewolucja w zakresie metodologii wykładni umów²⁷, jaka zaszła w systemie angielskim, nie pozostała bez wpływu na znaczenie omawianej zasady²⁸. Początkowo rozumiana formalistycznie, była funkcjonalnie powiązana ze stosowaną przez wiele lat w prawie angielskim obiektywną wykładnią kontraktów ograniczaną do wykładni literalnej tekstu umowy. Obrazowo było to określane mianem zamknięcia procesu wykładni do „czterech rogów dokumentu” (*four corners of the document*). Dostrzeżono jednak, że taka praktyka może prowadzić do niesprawiedliwych rozstrzygnięć. Między innymi z tych względów judykatura angielska wypracowała liczne wyjątki od *parol evidence rule*²⁹. Przede wszystkim reguła ta (w obecnej postaci) może być stosowana tylko wtedy, gdy dany dokument umowny zostanie uznany za kompletny³⁰.

W literaturze *common law* omawiana reguła widziana jest jako norma materialnoprawna³¹. Jej obecność nie oznacza zakazu dopuszczenia w postępowaniu tzw. dowodów zewnętrznych³², na ich podstawie ustala się bowiem, czy *parol evidence rule* w ogóle powinna być zastosowana. W oparciu o te dowody sąd decyduje, czy przemawiają one za uznaniem kompletnego, czy niekompletnego charakteru dokumentu. W przypadku dokumentów umownych niebędących kompletnymi

²⁵ Tak też: R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 249.

²⁶ Zob. B.A. Blum, *Contracts: Examples and Explanations*, New York 2007, s. 348; G. Klass, *Contract Law in the USA*, New York 2010, s. 142. Inne ujęcie tej zasady przedstawia E. McKendrick, *Contract Law*, London 2005, s. 184.

²⁷ Co do ewolucji metodologii syntetycznie M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia w umowie merger clause*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2011, nr 12, s. 7.

²⁸ Niektórzy przedstawiciele angielskiej doktryny uznają, że nie pełni ona już funkcji zasady. Tak: P.S. Atiyah, S.A. Smith, *Atiyah's Introduction to the Law of Contract*, Oxford 2005, s. 186.

²⁹ Związane było to też ze zmianą modelu wykładni. Co do przykładów takich wyjątków zob. M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia...*, s. 7.

³⁰ J. Cartwright, *Contract law. An Introduction to the English Law of Contract for the Civil Lawyer*, Oxford–Portland 2007, s. 183.

³¹ Zob. G. Klass, *Contract Law in the USA*, New York 2010, s. 142 oraz wskazana tam literatura.

³² Zob. szerzej: R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 238–244. Poniżej przedstawiono najistotniejsze tezy tego autora.

omawiana reguła pozwala w konsekwencji na uzupełnianie treści dokumentu poprzez korzystanie przez sąd z „dowodów zewnętrznych”. Treść ta nie może być przy tym sprzeczna z tą wyrażoną w dokumencie³³.

Przedstawiona powyżej charakterystyka *parol evidence rule* pozwala stwierdzić, że stosowanie klauzuli *merger* jest odpowiedzią praktyki na każdorazowo stawiane sobie przez sąd pytania o to, czy konkretna umowa jest kompletna³⁴. W literaturze wskazuje się, że obecność tej klauzuli w umowie ma upewnić sąd, że strony uważały dokument za zupełny, a w rezultacie doprowadzić do zastosowania *parol evidence rule*³⁵. Co za tym idzie – rolę przedmiotowej klauzuli sprowadza się do rangi wzruszalnego domniemania (*rebuttable presumption*) zupełności dokumentu, które może być obalone dzięki odwołaniu się do kontekstu, w którym sporządzono dokument³⁶.

Klauzula *merger* a prawo modelowe

Fenomen klauzul integralności został dostrzeżony w toku prac nad unifikacją prawa prywatnego. Zarówno w zasadach UNIDROIT³⁷ (art. 2.1.17), PECL³⁸ (art. 2:105), jak i DCFR³⁹ (art. II – 4:104) czy CESL⁴⁰ (art. 72) wprost uregulowano następstwa prawne zastrzeżenia w dokumencie umownym klauzuli *merger*. Z uwagi na zbliżone ujęcie przedmiotowej kwestii w wyżej wymienionych dokumentach⁴¹ szerzej poruszona zostanie jedynie regulacja zawarta w DCFR oraz CESL⁴².

³³ J. Cartwright, *Contract law...*, s. 183 i n.

³⁴ R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 241.

³⁵ E. Peel, *The common law tradition: application of boilerplate clauses under English law* [w:] *International Commercial Contracts and the Applicable Law*, red. G. Cordero-Moss, New York 2011, s. 138.

³⁶ G.H. Treitel, *The Law of Contract*, London 2003, s. 193.

³⁷ *The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* (Zasady Międzynarodowych Kontraktów Handlowych UNIDROIT).

³⁸ *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law* (Projekt rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspólnych europejskich przepisów dotyczących sprzedaży).

³⁹ *Draft Common Frame of Reference* (Projekt Wspólnej Ramy Odniesienia). Zob. szerzej: C. v. Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke i in., *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition*, Munich 2009.

⁴⁰ *Common European Sales Law* (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspólnych europejskich przepisów dotyczących sprzedaży).

⁴¹ Na podobieństwo regulacji PECL oraz UNIDROIT wskazuje M. Łolik, *Charakter prawny...*, s. 54. Natomiast na podobieństwo regulacji PECL oraz DCFR wskazuje R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 278.

⁴² Ponadto jak wskazał R. Strugała: „Na obecnym poziomie zaawansowania prac nad dokumentami prawa modelowego zdecydowanie największą wagę przywiązuje się do DCFR”. R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 248.

Zgodnie z art. II – 4:104 DCFR jeżeli dokument umowy zawiera indywidualnie wynegocjowaną⁴³ klauzulę *merger*⁴⁴, wszelkie wcześniejsze oświadczenia, zobowiązania i porozumienia stron, które nie zostały odzwierciedlone w dokumencie, nie stanowią części umowy. W ust. 2 przesądzono z kolei, że jeżeli klauzula *merger* nie jest wynegocjowana indywidualnie, statuuje jedynie domniemanie, że wcześniejsze oświadczenia, zobowiązania i porozumienia stron nie składają się na umowę. Ustęp ten ma charakter bezwzględnie obowiązujący. Jak to wynika z dalszego brzmienia art. II – 4:104 DCFR, przedkontraktowe oświadczenia stron mogą być wykorzystane do wykładni umowy mimo umieszczenia w kontrakcie klauzuli *merger* (obu typów). Reguła ta może jednak zostać ograniczona lub wyłączona za pomocą postanowienia indywidualnie wynegocjowanego przez strony. Zgodnie z poglądem przedstawianym w literaturze ostatni ustęp należy rozumieć w ten sposób, że strona nie może powołać się w całości lub w części na zamieszczoną w dokumencie umownym klauzulę *merger*, jeżeli swoim zachowaniem wywołała u drugiej strony umowy uzasadnione przeświadczenie, że nie zamierza powoływać się na tę klauzulę⁴⁵.

Wartość tak określonych skutków prawnych klauzuli integralności jest szczególnie widoczny w razie prowadzenia długotrwałych negocjacji. Podczas nich może dojść do składania licznych oświadczeń, zapewnień itd. Indywidualnie wynegocjowana klauzula *merger* jednoznacznie wyłącza możliwość powoływania się na te oświadczenia. Co za tym idzie – w świetle art. II – 4:104 DCFR oświadczenia przedkontraktowe potencjalnie kształtujące treść zobowiązania⁴⁶ nie staną się postanowieniami umowy zawartej po ich sformułowaniu. Z kolei klauzula niewynegocjowana stanowi jedynie źródło wzruszalnego domniemania, że strony nie miały zamiaru nadać im statusu wiążących postanowień umownych.

Przedstawiony powyżej model regulacji został zakwestionowany w literaturze przedmiotu⁴⁷. Zrezygnowano z niego również w CESL (art. 72)⁴⁸. Zgodnie z tym rozwiązaniem jeżeli dokument umowy zawiera klauzulę *merger*, wszelkie poprzednie oświadczenia, zobowiązania lub porozumienia stron, które nie

⁴³ Co do pojęcia *indywidualnie wynegocjowana* zob. art. II. – 1:110 DCFR, gdzie zostało ono zdefiniowane od strony negatywnej. Jak zauważa się w doktrynie, definicja ta odpowiada pojęciu *postanowienia niezgodnione indywidualnie użytemu* w art. 385¹ § 3 k.c. Zob. szerzej: M. Bednarek, *Wzorce umów w prawie polskim*, Warszawa 2005, s. 174.

⁴⁴ W przepisie zastosowano nawiasową definicję legalną.

⁴⁵ O. Lando, H. Beale, *The Principles of European Contract Law, Parts I and II*, The Hague–London–Boston 2000, s. 155.

⁴⁶ Art. II. – 9:102 DCFR: „Certain pre-contractual statements regarded as contract terms”.

⁴⁷ Zob. szerzej: C.W. Canaris, H.Ch. Grigoleit, *Interpretation of contracts [w:] Towards a European Civil Code*, red. A.S. Hartkamp, Ch. von Bar, The Hague 2011, s. 604; R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 277. Co do pozytywnych ocen omawianego rozwiązania zob. jednak np. P. Gorzko, M. Gumularz, *Dopuszczalność i konsekwencje...*, s. 108 i n.

⁴⁸ W uregulowaniu CESL zrezygnowano też z chroniącego zaufanie odpowiednika ust. 4 art. II – 4:104 DCFR.

zostały w nim odzwierciedlone, nie stanowią części umowy. Irrelevantna pozostaje kwestia indywidualnego wynegocjowania klauzuli, z tym jednak zastrzeżeniem, że w umowach między przedsiębiorcą a konsumentem ten ostatni w ogóle nie jest związany tym skutkiem.

Niezależnie od przedstawionych różnic zarówno w DCFR, jak i CESL funkcja klauzuli ogranicza się do pozbawienia wcześniejszych uzgodnień stron mocy wiążących postanowień umownych. Jednocześnie z obu przedstawionych regulacji wynika, że sama klauzula *merger* nie oznacza automatycznego pozbawienia wpływu przedkontraktowych oświadczeń na wykładnię umowy. Niemniej skutek taki można osiągnąć za pomocą innego postanowienia umownego, które wyraźnie to przewiduje⁴⁹.

Klauzula *merger* na tle polskiego prawa

1. Zarys problemu

W literaturze polskiej⁵⁰ szerzej analizuje się przede wszystkim dwa aspekty stosowania klauzul integralności: ich wpływ na związanie stron wcześniejszymi uzgodnieniami, nieujętych w dokumencie umownym zamykającym proces zawierania umowy, oraz ich wpływ na wykładnię umowy. Punktem odniesienia dla rozważań w tym zakresie jest treść art. 65 k.c. Zgodnie z § 1 tego przepisu „oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje”. Natomiast w myśl § 2 „w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu”. Jak wskazuje się w doktrynie, funkcją art. 65 k.c. jest określenie podstawowych zasad dotyczących wykładni (interpretacji, tłumaczenia) oświadczeń woli (w tym umów) oraz ustalenie, czy w ogóle doszło do złożenia oświadczenia woli⁵¹.

Na tle tego przepisu w orzecznictwie podkreśla się, że w przypadku umów należy przede wszystkim uwzględnić zamiar stron i cel umowy, a dopiero w dalszej kolejności opierać się na jej dosłownym brzmieniu (art. 65 § 2 k.c.)⁵². Jednocześnie cel umowy nie musi być wyartykułowany w treści umowy, a może być

⁴⁹ Za pomocą klauzuli o innej treści, przy czym w CESL, inaczej niż w DCFR, nie musi to być klauzula wynegocjowana indywidualnie. Taką interpretację przepisów CESL oraz DCFR przedstawia m.in. H.W. Bjørnstad, *Entire agreement clauses*, Publications Series of Institute of Private Law, University of Oslo 2009, no. 177, s. 3. Tak też: R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 282.

⁵⁰ Zob. np. M. Łolik *Charakter prawny...*, s. 53–58; M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia...*, s. 5–12; A. Szlęzak, *Polemicznie o skutkach...*, s. 31–34; D. Krekora-Zajac, *Klauzule integralności jako sposób regulacji stosunków między stronami i wykładni postanowień umowy*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2008, nr 2, s. 78.

⁵¹ Zob. R. Trzaskowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I: *Część ogólna*, cz. 2 (art. 56–125), red. J. Gudowski, Warszawa 2021, art. 65, nt 2 oraz przywołana tam literatura.

⁵² Zob. wyroki SN z dnia: 18 listopada 2003 r., sygn. II CK 195/02, LEX nr 602359; 2 grudnia 2011 r., sygn. III CSK 55/11, LEX nr 1084604.

ustalony na podstawie okoliczności towarzyszących czynności prawnej⁵³. Tym samym dokonując wykładni umowy, oprócz samego tekstu uwzględnić należy kontekst jej sporządzania. Nakazuje to również dominująca w polskim orzecznictwie kombinowana metoda wykładni⁵⁴. Uzasadnione wątpliwości budzić może zatem klauzula wskazująca, że wyłącznie dokument umowy odzwierciedla całość porozumienia między stronami, a bez znaczenia pozostają wszelkie przedkontraktowe oświadczenia. Oznacza to bowiem co do zasady swoiste „odseparowanie kontekstu od samej umowy”.

2. Klauzula *merger* a skuteczność przedkontraktowych oświadczeń

W literaturze⁵⁵ wskazuje się, że klauzula *merger* może być postrzegana jako narzędzie pozbawienia przedkontraktowych uzgodnień mocy wiążącej. W pierwszej kolejności przybliżenia wymaga stanowisko prezentowane w tym zakresie przez M. Łolika oraz M. Romanowskiego⁵⁶. Autorzy ci dochodzą do wniosku, że w obecnym stanie prawnym klauzule integralności nie mogą w pełni osiągnąć zakładanych przez uczestników obrotu skutków. Ich funkcja sprowadza się do rangi domniemania, że dokument umowy „stanowi swego rodzaju jednolity tekst ich ostatecznych ustaleń co do treści umowy”⁵⁷. Do takiego wniosku skłaniają następujące argumenty⁵⁸. W sytuacji gdy strony poczyniły pewne uzgodnienia przed zawarciem umowy, to niezwykle często zamieszczają w dokumencie umownym tylko niektóre z nich, inne pomijając lub modyfikując. W modyfikacji upatrywać należy zmiany uprzednio dokonanych uzgodnień, natomiast tego samego nie można powiedzieć o pominięciu. Sądzi się, że za pomocą klauzuli *merger* strony mogłyby zdecydować, iż pominięcie przedkontraktowych uzgodnień oznacza pozbawienie ich mocy wiążącej. Byłoby to zbieżne ze skutkami, jakie przypisują klauzuli integralności regulacje prawa modelowego. Jednocześnie zaznacza się, że przypisanie takiego skutku nie jest możliwe, gdyż w prawie polskim brak jest regulacji materialnoprawnej analogicznej do wspomnianego prawa modelowego.

⁵³ Wyrok SN z dnia 3 lutego 2016 r., sygn. V CSK 271/15, LEX nr 1972997.

⁵⁴ Co do założeń wykładni kombinowanej zob. wyroki SN z dnia: 8 października 2004 r., sygn. V CK 670/03, OSNC 2005, nr 9, poz. 162; 15 czerwca 2007 r., sygn. V CSK 63/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 116; 26 września 2008 r., sygn. V CSK 108/08, OSNC-ZD 2009, nr D, poz. 90; 2 grudnia 2011 r., sygn. III CSK 55/11, LEX nr 1084604; 7 maja 2015 r., sygn. II CSK 449/14, LEX nr 1749594; 29 maja 2015 r., sygn. V CSK 446/14, LEX nr 1793712; 3 czerwca 2015 r., sygn. V CSK 588/14, LEX nr 1766010; 3 lutego 2016 r., sygn. V CSK 271/15, LEX nr 1972997; 7 kwietnia 2016 r., sygn. III CSK 249/15, LEX nr 2022544. Zob. szerzej na temat wykładni umów: E. Rott-Pietrzyk, *Wykładnia oświadczenia woli (studium prawno-porównawcze)*, „Studia Prawa Prywatnego” 2007, nr 3–4 oraz powoływane tam orzecznictwo i literatura.

⁵⁵ M. Łolik, *Charakter prawny...*, s. 57.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 57 i n.; M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia...*, s. 11.

⁵⁷ M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia...*, s. 11.

⁵⁸ M. Łolik, *Charakter prawny...*, s. 57–58. Dalszy wywód prowadzony jest w oparciu o tezy tego samego autora z tożsamego źródła. Tezy oraz argumentacja M. Romanowskiego są przy tym bardzo zbliżone.

Przedstawione stanowisko zostało skrytykowane przez R. Strugałę⁵⁹. Jego zdaniem upatrywanie w klauzuli *merger* domniemania jest do pewnego stopnia niejasne, zaznacza on bowiem, że odpowiedź na pytanie, czy klauzula *merger* uchyla wiążące uzgodnienia stron, czy też jedynie deklaruje, że nigdy nie miały one mocy wiążącej, zależy od kontekstu sytuacyjnego konkretnej klauzuli. Autor ten upatruje w dokumencie umownym zawierającym klauzulę integralności umowę zmieniającą (modyfikującą) zawiazany wcześniej między stronami stosunek prawny⁶⁰. Zachowania stron podejmowane przed sporządzeniem dokumentu mogą być samodzielnym źródłem postanowień umownych (norm postępowania) składających się na umowę. Dokument jedynie ją stwierdza albo ewentualnie modyfikuje lub uzupełnia. Klauzulę integralności można zatem postrzegać jako postanowienie, mocą którego strony uchylają ustanowione wcześniej normy postępowania niepowtórzone w dokumencie umownym. Poprzez klauzulę *merger* następnie sporządzany dokument nie jest jedynie udokumentowaniem zawartej umowy, lecz właśnie stanowi umowę zmieniającą. W konsekwencji pozbawia się mocy wiążącej dokonanych uprzednio przedkontraktowych uzgodnień. Jednocześnie zastrzec należy, że skutkiem klauzuli *merger* w tym rozumieniu nie jest ograniczenie możliwości dowodzenia zawarcia tych uzgodnień.

R. Strugała zauważa, że taka kwalifikacja klauzuli integralności dotyczyć może przede wszystkim trybu ofertowego, gdzie strony wpiern wymieniają swoje oświadczenia woli (ofertę i jej przyjęcie), a dopiero potem spisują dokument umowy. Zdaniem tego autora klauzula *merger* może wywoływać omówiony powyżej skutek umowy zmieniającej, także gdy strony przed sporządzeniem dokumentu prowadziły negocjacje. W tym przypadku do zawarcia umowy dochodzi w myśl reguły z art. 72 § 1 k.c. Następco sporządzony dokument stanowi jedynie dowód wcześniejszego zawarcia umowy i jej treść. Bez znaczenia z perspektywy materialnoprawnej pozostaje to, czy odzwierciedla on wszelkie uzgodnienia poczynione w toku negocjacji, gdyż wszystkie one są częścią umowy. Umieszczenie w dokumencie klauzuli *merger* prowadzioby do istotnej zmiany jego funkcji, dokument będzie bowiem wyrażał umowę zmieniającą stosunek prawny powstały w chwili określonej zgodnie z art. 72 § 1 k.c. Proponowana przez wspomnianego autora koncepcja czyni z indywidualnie uzgodnionej klauzuli integralności w pełni skuteczne narzędzie pozbawienia mocy wiążącej wszelkich porozumień mających miejsce przed sporządzeniem zawierającego ją dokumentu.

Wydaje się, że drugi z wyżej wymienionych poglądów jest bardziej przekonujący, bowiem w sposób pełniejszy realizowałyby dyrektywy wykładni wpływające z art. 65 k.c., które przyznają prymat zgodnej woli stron przy kształtowaniu ich stosunku umownego. Dodatkowo bardziej odpowiadaoby wymaganiom stawianym

⁵⁹ Zob. szerzej: R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 252 i n. Dalszy wywód prowadzony jest w oparciu o tezy tego samego autora z tożsamego źródła, poza wyszczególnionymi wyjątkami.

⁶⁰ R. Strugała, *Wpływ klauzuli...*, s. 38.

przez obrót gospodarczy, w którym przedmiotowa klauzula została wypracowana. Jednocześnie, jak wskazuje R. Strugała⁶¹, zawarcie umowy zmieniającej wcześniej powstały stosunek prawny należy do sfery kompetencji stron (art. 353¹ k.c.), odpada zatem argument M. Łolika o braku podstawy materialnoprawnej. Niemniej koncepcja R. Strugały może prowadzić do pewnej konfuzji, w szczególności u uczestników obrotu. Podpisując dokument zawierający klauzulę *merger*, strony nie będą zawierały umowy właściwej (a tak zapewne będą postrzegały podpisany dokument), gdyż w rzeczywistości będzie to umowa zmieniająca powstały uprzednio stosunek prawny.

3. Klauzula *merger* a wykładnia umowy w świetle wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2021 r. (sygn. V CSKP 106/21)

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 lipca 2021 r.⁶² w kontekście wpływu klauzuli *merger* na wykładnię umowy trafnie zauważył, że „zagadnienie to nie zostało jeszcze w sposób dostateczny rozeznane w praktyce orzeczniczej”. Dodatkowo stwierdził: „Także w nauce prawa widoczna jest rozbieżność poglądów dotyczących przypisywania klauzulom integracyjnym określonych skutków prawnych, a nawet brak jednolitości stanowisk w kwestii uznania prawnej doniosłości tych klauzul”.

W omawianym orzeczeniu Sąd Najwyższy odniósł się do wysuwanych w doktrynie koncepcji. Na wstępie zanegował stanowisko, w myśl którego zamieszczenie w umowie klauzuli *merger* wyłączałoby stosowanie art. 65 k.c., a treść zobowiązania ustalana byłaby wyłącznie w oparciu o brzmienie umowy. Za takim zapatrywaniem przemawiać ma bezwzględnie wiążący charakter art. 65 k.c. oraz fakt, że jest on adresowany do organów stosujących prawo, a zatem nie może być modyfikowany przez strony stosunku prawnego.

Takie stanowisko Sądu Najwyższego w pewnym zakresie⁶³ nawiązuje do poglądu prezentowanego przez M. Łolika i M. Romanowskiego⁶⁴. Autorzy ci podkreślają, że choć zastrzeżenie klauzul integralności jest generalnie dopuszczalne na zasadzie swobody umów, to z uwagi na bezwzględnie wiążący charakter regulacji odnoszącej się do wykładni oświadczeń woli nie może ona zostać zmodyfikowana przez strony umowy⁶⁵. Klauzule *merger* postrzegane są jako oświadczenia woli służące do uregulowania sposobu wykładni dokumentu umownego jako

⁶¹ *Ibidem*, s. 39.

⁶² Wyrok SN z dnia 16 lipca 2021 r., sygn. V CSKP 106/21, LEX nr 3284785.

⁶³ W zakresie, w jakim odwołuje się do założenia o bezwzględnym charakterze art. 65 k.c., a w związku z tym niemożliwości jego uchylecia przez klauzule *merger*. Niemniej, w przeciwieństwie do wspomnianych autorów, SN z bezwzględnego charakteru art. 65 k.c. nie wywiódł bezskuteczności klauzuli *merger*.

⁶⁴ M. Łolik, *Charakter prawny...*, s. 53–58; M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia...*, s. 5–12.

⁶⁵ Zob. M. Łolik, *Charakter prawny...*, s. 55; M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia...*, s. 5, 10 oraz 11. Takie stanowisko – powołując się na M. Łolika – popiera też E. Traple, *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*, Warszawa 2010, s. 109.

całości. Jednocześnie wyżej wspomniani autorzy uważają, że wspomniane bezwzględnie wiążący charakter art. 65 k.c. sprawia, iż klauzule te są bezskuteczne. Sąd, dokonując wykładni, ustalając zgodny zamiar i cel, w dalszym ciągu ma możliwość odwoływania się do kontekstu zawarcia umowy. Strony nie mają jednocześnie żadnej kompetencji do regulowania kwestii dopuszczalności określonych dowodów w toku postępowania cywilnego⁶⁶, nie mają więc wpływu na postępowanie dowodowe w tym sensie, że nie mogą w umowie wyłączyć możliwości powoływania się na „dowody zewnętrzne”⁶⁷. Wniosek o niedopuszczalności i bezskuteczności klauzuli *merger* w zakresie, w jakim miałyby wpływać na wykładnię umowy, wspierany jest niekiedy dodatkowym argumentem o charakterze funkcjonalnym. Zauważa się, że ograniczenie wykładni umowy do wykładni literalnej dokumentu byłoby sprzeczne z zasadami współzycia społecznego, tj. sprawiedliwością kontraktową⁶⁸. Ostatecznie podkreśla się, że klauzule te są bezskuteczne zarówno z uwagi na art. 65 k.c., jak i zasady współzycia społecznego.

Do tożsamego wniosku, tj. że klauzule *merger* nie mogą być traktowane jako ważna regulacja problematyki wykładni, dochodzi R. Strugała⁶⁹, przy czym podaje on w wątpliwość powyższą argumentację. Akcentuje, że problematyka wykładni oświadczeń woli w ogóle nie należy do sfery pozostawionej swobodnej regulacji umownej. Stąd siłą rzeczy klauzula *merger* nie może mieć wpływu na obowiązywanie art. 65 k.c.

W toku dalszego wywodu Sąd Najwyższy nakazuje z „dystansem” podchodzić do stanowiska prezentowanego przez m.in. A. Szlęzaka⁷⁰. Według tego autora klauzule integralności mogą być traktowane jako wyraz woli stron umowy, by jej treść rekonstruowana była wyłącznie na podstawie treści dokumentu. Podkreśla się, że klauzule *merger* mogą być umieszczane przez strony w umowie nieintencjonalnie lub intencjonalnie⁷¹. W tym pierwszym przypadku skoro strony nie miały zamiaru pominąć przy interpretacji okoliczności wskazanych w klauzuli, to ich rzeczywista wola pozwala na przełamanie wysłowionego w klauzuli zakazu. Tym samym dojdzie do pominięcia klauzuli integralności jako nieoddającej rzeczywistą wolę stron (art. 65 § 2 k.c.). Natomiast w drugim przypadku, gdy wolą stron rzeczywiście było wyłączenie pewnych elementów kontekstu zawarcia umowy spod oceny interpretatora, to wolę taką należy uszanować. Wymaga tego zarówno sam art. 65 § 2 k.c., jak i zasada autonomii woli, która pozwala stronom na optymalne ukształtowanie porozumienia. Zaznacza się, że

⁶⁶ M. Łolik, *Charakter prawny...*, s. 56.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 57.

⁶⁸ Zob. szerzej: M. Romanowski, *Skutki zastrzeżenia...*, s. 10–11. Autor ten mówi wręcz o klauzuli *merger* jako „swoistej formalnej zasłonie przed poszukiwaniem sprawiedliwości kontraktowej”.

⁶⁹ Zob. szerzej: R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 265. Autor ten zupełnie inaczej ujmuje jednak znaczenie klauzuli *merger* w tym zakresie.

⁷⁰ A. Szlęzak, *Polemicznie o skutkach...*, s. 31–34.

⁷¹ *Ibidem*, s. 32. Dalszy wywód prowadzony jest w oparciu o tezy tego autora z tożsamego źródła.

w ramach owej autonomii stronom wolno uzgodnić kod znaczeniowy dla swojego porozumienia, tj. strony mogą nadać słowom inny sens. Słowa są natomiast tylko jednym z nośników sensu oświadczenia woli. Skoro strony mogą modyfikować znaczenie słów, to mogą także uzgadniać, że innym elementom stanu faktycznego (nośnikom słów) przypisywać się będzie ustalone przez strony znaczenie. Co za tym idzie – strony mogą porozumieć się również, że pewne elementy owego stanu będzie się uwzględniać (albo pomijać) w procesie odtwarzania treści oświadczenia woli. Przy czym podkreśla się, aby była to zgodna wola stron w rozumieniu art. 65 § 2 k.c. Tym samym uznaje się, że autonomia woli stron sięga tak daleko, iż pozwala wyłączyć z obszaru analizy interpretatora pewne elementy kontekstu, nie dochodzi bowiem wówczas do „wyłączenia zastosowania przy dokonywaniu wykładni umowy pewnych norm wynikających z obowiązującego prawa”⁷². Postępuje się zatem tak, jak na to „zgodna wola stron” (art. 65 § 2 k.c.) wskazuje. Ostatecznie zaznacza się, że klauzula *merger* jest w pełni dopuszczalna oraz nie stoi ona na przeszkodzie poszukiwaniu rzeczywistej woli stron.

Zdaniem Sądu Najwyższego konieczność „zdystansowanego” podejścia do powyższego poglądu wynika z tego, że w takim wypadku znaczenie tracą ustalenia dotyczące uwarunkowań, w których złożone zostały oświadczenia woli współtworzące umowę. Treść zobowiązania byłaby zatem determinowana jedynie tym, co ostatecznie znalazło odzwierciedlenie w brzmieniu umowy. W konsekwencji „kierowanie się takimi założeniami wykładni prowadziłoby w istocie do skutku w postaci związania brzmieniem umowy, bez badania, w szerszym kontekście, jej celu oraz zgodnego zamiaru stron, które w tym ujęciu byłyby traktowane jako jednoznacznie wyrażone w brzmieniu umowy”.

Podsumowując swoje stanowisko, Sąd Najwyższy zaznaczył, że sama klauzula *merger* podlega badaniu przez pryzmat art. 65 k.c. Co za tym idzie, w obrocie profesjonalnym niewykluczone jest zawężenie spektrum okoliczności badanych na etapie wykładni umowy, jeżeli ustalą się, że taki był zamiar i cel wprowadzenia do umowy omawianej klauzuli⁷³.

Takie zapatrywanie Sądu Najwyższego zasługuje na częściową aprobatę⁷⁴. Trafnie odrzuca on pogląd M. Łolika i M. Romanowskiego o bezskuteczności klauzuli *merger*, wychodząc jednak od błędnych założeń, nie sposób bowiem postrzegać art. 65 k.c. jako względnie lub bezwzględnie wiążącego⁷⁵. Wynikająca z niego norma stanowi swego rodzaju regułę/dyrektywę interpretacyjną, którą

⁷² M. Łolik, *Charakter prawny...*, s. 55.

⁷³ Wydaje się, że na podobne znaczenie klauzuli *merger* wskazuje SN w postanowieniu z dnia 27 października 2022 r., sygn. II CSKP 470/22, LEX nr 3458126.

⁷⁴ Ostatecznie zdaje się, że SN w zawaolowany sposób aprobującą odnosi się do stanowiska A. Szlęzaka, a zdystansowane podejście dotyczy raczej pewnego automatyzmu stosowania tej koncepcji. W doktrynie również aprobującą m.in. R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 265.

⁷⁵ Tak trafnie w doktrynie m.in. P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, art. 65, nb. 33.

powinien kierować się interpretator, nie dając się przy tym ująć we wskazanym podziale. Kwestia ta z natury pozostaje poza sferą dyspozycji stron. W konsekwencji interpretator, przystępując do wykładni, zawsze powinien kierować się dyrektywami wynikającymi z art. 65 k.c., zarówno co do całości umowy, jak i samej klauzuli *merger*. Jeżeli w wyniku badania okaże się, że zgodną wolą stron była ingerencja w zakres okoliczności relewantnych dla wykładni ich oświadczeń woli, to taki skutek należy przypisać omawianej klauzuli *merger*.

Podsumowanie

Klauzule integralności niewątpliwie stanowią zjawisko złożone i wielowątkowe. Wymogi objętościowe niniejszego opracowania pozwoliły na rozwinięcie tylko niektórych kwestii, poza zakresem zainteresowania pozostawiając chociażby zagadnienie relacji klauzuli *merger* do art. 56 k.c. czy też błędów oraz wzorców umów⁷⁶.

Należy dostrzec rosnącą rolę omawianych klauzul wraz z postępującą globalizacją gospodarczą, a co za tym idzie – również standaryzacją. Zarysowane procesy znalazły odzwierciedlenie w europejskich dążeniach do unifikacji prawa prywatnego. Zarówno w zasadach UNIDROIT, DCFR, jak i PECL wprost uregulowano problematykę klauzul integralności. Znamienne jest, że w obecnym obrocie gospodarczym zdecydowanie wzrasta też samo znaczenie prawa modelowego⁷⁷.

Zapożyczenie klauzuli *merger* z obcych systemów prawnych oraz obrotu międzynarodowego prowadzi do licznych wątpliwości związanych z jej stosowaniem na tle prawa polskiego. Z uwagi na dostrzeżone rozbieżności wyrazić należy potrzebę dążenia do ujednoczenia stanowiska doktryny oraz judykatury w tym zakresie. Punkt odniesienia dla pogłębionych analiz powinny stanowić przede wszystkim wyżej wymienione regulacje prawa modelowego czy też propozycje zawarte w Projekcie nowego kodeksu cywilnego⁷⁸. Nie bez znaczenia pozostać powinna też rodzima judykatura, w tym omawiany wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2021 r. Wydaje się, że kierunkiem pożądanym powinno być nadanie klauzuli *merger* znaczenia w zakresie, w jakim odzwierciedla ona zgodny zamiar stron umowy co do skuteczności przedkontraktowych oświadczeń oraz spektrum okoliczności istotnych dla wykładni.

⁷⁶ Odnośnie do tych zagadnień zob. szerzej: R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 267 i n.

⁷⁷ M. Pacocha, *Zastosowanie zasad międzynarodowych kontraktów handlowych UNIDROIT jako ogólnych zasad prawa oraz lex mercatoria. Wybór orzecznictwa*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2012, nr 2, s. 157.

⁷⁸ Projekt na stronie: www.ms.gov.pl, w sekcji dotyczącej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Klauzulę *merger* zawiera art. 92; krytycznie odniósł się F. Zoll, *Uwagi do art. 92...*, s. 61–64. Stanowisko F. Zolla zdaje się podzielać R. Strugała, *Standardowe klauzule...*, s. 283 i n.

Bibliografia

- Atiyah P.S., Smith S.A., *Atiyah's Introduction to the Law of Contract*, Oxford 2005.
- Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. i in., *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition*, Munich 2009.
- Bednarek M., *Wzorce umów w prawie polskim*, Warszawa 2005.
- Bjornstad H.W., *Entire agreement clauses*, Publications Series of Institute of Private Law, University of Oslo 2009, no. 177.
- Blum B.A., *Contracts: Examples and Explanations*, New York 2007.
- Canaris C.W., Grigoleit H.Ch., *Interpretation of contracts [w:] Towards a European Civil Code*, red. A.S. Hartkamp, Ch. Bar, The Hague 2011.
- Cartwright J., *Contract law. An Introduction to the English Law of Contract for the Civil Lawyer*, Oxford–Portland 2007.
- Ciszewicz M., Kucharski M., *Konstrukcja umowy – typowe postanowienia umowne [w:] Przewodnik po transakcjach fuzji i przejęć*, red. B. Marcinkowski, Warszawa 2020.
- Fontaine M., De Ly F., *Drafting International Contracts: An Analysis of Contract Clauses*, Leiden–Boston 2009.
- Gorzko P., Gumularz M., *Dopuszczalność i konsekwencje zastrzeżenia klauzuli merger*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2013, nr 1.
- Klass G., *Contract Law in the USA*, New York 2010.
- Krekora-Zajac D., *Klauzule integralności jako sposób regulacji stosunków między stronami i wykładni postanowień umowy*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2008, nr 2.
- Lando O., Beale H., *The Principles of European Contract Law, Parts I and II*, The Hague–London–Boston 2000.
- Law J., *A Dictionary of Law*, Oxford University Press 2018.
- Łolik M., *Charakter prawny klauzul integralności umowy w prawie polskim*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 8.
- Machnikowski P. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021.
- McKendrick E., *Contract Law*, London 2005.
- Mucha-Kujawa J., *Standaryzacja umów jako przejaw publicyzacji prawa prywatnego*, „Studia Prawnicze” 2018, nr 5.
- Nova G., *Il contratto. Dal contratto atipico al contratto alieno*, Milano 2011.
- Pacocha M., *Zastosowanie zasad międzynarodowych kontraktów handlowych UNDRUIT jako ogólnych zasad prawa oraz lex mercatoria. Wybór orzecznictwa*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2012, nr 2.
- Pecyna M., *Merger clause jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu, klauzula integralności umowy, reguła wykładni umowy*, Warszawa 2013.
- Peel E., *The common law tradition: application of boilerplate clauses under English law [w:] Boilerplate Clauses, International Commercial Contracts and the Applicable Law*, red. G. Cordero-Moss, New York 2011.
- Rott-Pietrzyk E., *Wykładnia oświadczenia woli (studium porównawcze)*, „Studia Prawa Prywatnego” 2007, nr 3–4.
- Strugała R., *Standardowe klauzule umowne: adaptacyjne, salwatoryjne, merger, interpretacyjne oraz pactum de forma*, Warszawa 2013.
- Strugała R., *Wpływ klauzuli integralności (merger) na zapis na sąd polubowny*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2017, nr 1.
- Szlęzak A.S., *Polemizm o skutkach zastrzeżenia tzw. merger clause*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 2.

- Tomaszewski M. [w:] *System Prawa Handlowego*, t. VIII: *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2010.
- Traple E., *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*, Warszawa 2010.
- Treitel G.H., *The Law of Contract*, London 2003.
- Trzaskowski R. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I: *Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125)*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021.
- Wagner-von Papp F., *Are NOM clauses not worth the paper they are written on? – DCFR II-4:105 v. CISG 29(2), UNIDROIT Principles 2.1.18, UCC § 2-209 and Comparative Law* [w:] *Current Legal Problems*, vol. 63, red. G. Letsas, C. O’Cinneide, Oxford 2011.
- Wójtowicz E., *Zawieranie umów między przedsiębiorcami*, Warszawa 2010.
- Zoll F., *Uwagi do art. 92 Projektu – tzw. merger clause*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2010, nr 4.

Streszczenie

W ramach postępującej standaryzacji umów strony coraz częściej decydują się na zamieszczenie w swoich kontraktach tzw. *boilerplate clause* (postanowienia formułkowe). Fakt zapożyczenia tych rozwiązań z międzynarodowego obrotu lub obcych systemów prawnych prowadzi jednak do licznych wątpliwości w kontekście istniejących regulacji prawa krajowego. Problematykę tę doskonale ukazuje klauzula *merger* (integralności), za pomocą której kontrahenci dążą do odseparowania okoliczności przed zawarciem umowy od samej umowy. Na gruncie polskiego kodeksu cywilnego sporny jest przede wszystkim wpływ tej klauzuli na skuteczność przedkontraktowych oświadczeń stron oraz wykładnie umowy. Do tej pory doktryna nie wypracowała jednolitego stanowiska w tym zakresie. Ponadto zagadnienie to nie zostało jeszcze w sposób dostateczny rozeznane w praktyce orzeczniczej. Celem niniejszego artykułu jest próba określenia skutków prawnych, jakie wywołuje klauzula *merger* na tle polskiego kodeksu cywilnego.

Słowa kluczowe: prawo umów, klauzula *merger*, klauzula integralności, oświadczenia woli, wykładnia umowy, *boilerplate clause*

THE MERGER CLAUSE AND ITS SIGNIFICANCE

Summary

As part of the increasing standardization of contracts, parties are increasingly choosing to include so-called boilerplate clause (formulaic provisions) in their contracts. However, the fact of borrowing these solutions from international trade or foreign legal systems leads to numerous doubts in the context of existing regulations of domestic law. This issue is perfectly illustrated by the merger (integrity) clause, by means of which contracting parties seek to separate the pre-contractual circumstances from the contract itself. On the basis of the Polish Civil Code, the disputed issue is primarily the impact of this clause on the effectiveness of pre-contractual representations and the interpretation of the contract itself. To date, the doctrine has not developed a unified position in this regard. In addition, this issue has not yet been sufficiently discerned in jurisprudential practice. Consequently, the purpose of this article is an attempt to determine the legal consequences that the merger clause produces against the background of the Polish Civil Code.

Keywords: contract law, merger clause, integrity clause, statements of intent, contract interpretation, boilerplate clause